

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Економічний факультет
Кафедра економічної кібернетики

Затверджено

На засіданні кафедри
економічної кібернетики
економічного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
(протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.)

Завідувач кафедри

доц., к.е.н. Артим-Дрогомирська З. Б.

Силабус з навчальної дисципліни
«УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ РИЗИКАМИ»,
що викладається в межах освітньо-професійних програм
«Бізнес-економіка», «Економічна кібернетика», «Міжнародна економіка»,
«Економічна аналітика та бізнес-статистика», «Економіка та правове
регулювання в бізнесі», «Економіка та безпека інформації»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
для здобувачів за спеціальністю 051 «Економіка»

Львів 2023 р.

Назва курсу	Управління економічними ризиками
Адреса викладання курсу	ЛНУ імені Івана Франка, економічний факультет м. Львів, просп. Свободи, 18
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Економічний факультет, кафедра економічної кібернетики
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань 05 “Соціальні та поведінкові науки” Спеціальність 051 “Економіка” Освітньо-професійні програми “Бізнес-економіка”, “Економічна кібернетика”, “Міжнародна економіка”, “Економічна аналітика та бізнес-статистика”, “Економіка та правове регулювання в бізнесі”, “Економіка та безпека інформації”
Викладачі курсу	Артим-Дрогомирецька Зоряна Богданівна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики
Контактна інформація викладачів	zorianana.artym-drohomyretska@lnu.edu.ua https://econom.lnu.edu.ua/employee/artym-drohomyretska-z-b http://www.cyber.lviv.ua/person/16
Консультації по курсу відбуваються	Очні консультації: за попередньою домовленістю в день проведення аудиторних занять (економічний факультет, просп. Свободи, 18, каф. економічної кібернетики, ауд. 308) Онлайн консультації: за попередньою домовленістю через Zoom, Microsoft Teams, або подібні ресурси в робочі дні з 09.00 до 18.00 год. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або дзвонити.
Сторінка курсу	https://econom.lnu.edu.ua/course/upravlinnia-ekonomichnymy-ryzykamy
Інформація про курс	Завданням дисципліни «Управління економічними ризиками» є засвоєння методології та методики проведення аналізу ризиків та застосування економіко-математичних моделей, що враховують ризик; набуття досвіду найбільш типових прийомів моделювання та вимірювання ризику в процесі прийняття рішень, побудови системи управління економічними ризиками.
Коротка анотація курсу	Дисципліна “Управління економічними ризиками” є вибірковою дисципліною зі спеціальності 051 “Економіка” для освітньо-професійних програм “Бізнес-економіка”, “Економічна кібернетика”, “Міжнародна економіка”, “Економічна аналітика та бізнес-статистика”, “Економіка та правове регулювання в бізнесі”, “Економіка та безпека інформації”, яка викладається в 3 семестрі в обсязі 3,5 кредити (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Мета та цілі курсу	Метою викладання навчальної дисципліни “Управління економічними ризиками” є формування знань, вмінь та навичок необхідних для ефективного управління ризиком, комплексного аналізу та прогнозування ризику.
Література для вивчення дисципліни	Базова література 1. Артим-Дрогомирецька З. Б., Негрей М. В. Економічний ризик : навч.-метод. посібник із грифом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України . Львів : Магнолія-2006, 2013. 320 с.

2. Артими-Дрогомирецька З. Б., Романич І. Б. Економічний ризик : практикум. Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2008. 186 с.
3. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2000. 292 с.
4. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 480 с.
5. Економічний ризик: ігрові моделі : [навч. пос.] / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний; за ред. д-ра екон. наук, проф. В. В. Вітлінського. К. : КНЕУ, 2002. 446 с.
6. Мороз В. М., Мороз С. А. Ризик-менеджмент : навч. посібник для студ. спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Харків : НТУ «ХП», 2018. 140 с. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/39143/1/Book_2018_Moroz_Ryzyk_menedzhment.pdf

Допоміжна література

7. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання: навч. посіб. Харків: Промарт, 2015. 300 с. URL : <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4367/1/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%80%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>
8. Вітлінський В. В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику. К. : Деміур, 1996. 212 с.
9. Вітлінський В. В., Наконечний С. І., Шарапов О. Д. Економічний ризик і методи його вимірювання : підручник. К. : ІЗМН, 1996. 400 с.
10. Глобальні ризики з точки зору Всесвітнього економічного форуму: інфографіка. 2020. Bakertilly: вебсайт. URL: <https://bakertilly.ua/news/id48913>
11. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.]; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. 208 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/50229/5/Ekonomichni_ryzyk%20.pdf
12. Економічні ризики: методи вимірювання та управління: Навчальний посібник / Скопенко Н. С., Федулова І. В., Мазник Л. В., Кириченко О.М., Удворгелі Л. І.; за заг. ред. Скопенко Н.С. К. : НУХТ, 2021. 344 с.
13. Кігель В. Р. Ризикологія: теоретичні основи та прикладні задачі, моделі і методи: Навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей. К.: Міленіум, 2017. 230 с.
14. Кучеренко В. Р., Карпов В. А., Карпов А. В. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник. Одеса, 2011. 199 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/147035471.pdf>

	<p>15. Посохов І. М. Управління ризиками у підприємстві: навчальний посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. 220 с. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/28480/1/Posokhov_Upravlinnia_ryzykamy_2015.pdf</p> <p>16. Стешенко О. Д. Ризикологія: Навч. Посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 180 с. URL : http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/2224/1/Навчальний%20посібник.pdf</p> <p>17. Управління ризиками: Навчальний наочний посібник [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальності 073 «Менеджмент» / М. О. Кравченко, К. О. Бояринова, К. О. Копішинська; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (1 файл: 18 Мбайт). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 432 с. Лактіонова О. А. Управління фінансовими ризиками: навчальний посібник. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2020. 256 с. URL : https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1460/1/Навч%20посібник%20УФР%2027_10_2020.pdf</p> <p>18. Управління фінансовими ризиками : навч. посібник / Куцик П. О., Васильців Т. Г., Сороківський В. М., Стефаняк В. І., Сороківська М. В. Львів : Растр-7, 2016. 318 с.</p>
Тривалість курсу	105 год.
Обсяг курсу	32 години аудиторних занять. З них 16 години лекцій, 16 години практичних занять та 73 години самостійної роботи
Очікувані результати навчання	<p>Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, у результаті вивчення курсу студенти повинні:</p> <p>знати: сутність ризику як економічної категорії; теоретико-методологічні основи управління ризиками в діяльності сучасних фінансових інститутів; основні принципи комплексного підходу до управління ризиком; підходи до ідентифікації та класифікації економічних ризиків, основні концептуальні методи їх аналізу; концептуальні підходи вимірювання фінансових ризиків; інструментарій аналізу, методи кількісної оцінки та моделювання ринкових економічних ризиків; підходи до оцінювання та моделювання операційного та інших видів ризику фінансових інститутів; моделі оцінювання інтегрального ризику фінансових інститутів та визначення «економічного капіталу» фінансових інститутів; методи та інструментарій кількісного аналізу та управління організаційно-економічними системами з урахуванням ризику, можливість їх використання; концептуальні підходи до управління фінансовими ризиками та їх мінімізації – диверсифікація, страхування, хеджування, здобуття додаткової інформації;</p> <p>вміти: готувати інформаційно-аналітичні матеріали для працівників бізнес-підрозділів та інших користувачів; аналізувати і готувати аналітичні доповіді з певної проблеми/задачі; оцінювати міру ризику, а також контролювати, моделювати й враховувати ризик, управляти ним, досліджувати можливі засоби захисту від ризиків, застосовуючи відповідні методи економічної ризикології; оцінювати ризиковість управлінських рішень; керувати фінансовими ризиками; досліджувати і вибирати методи підтримки прийняття рішень в умовах</p>

	неструктурованих та слабоструктурованих проблемних ситуацій; оцінювати ефективність різних видів діяльності підприємств з точки зору ризику та дохідності; аналізувати соціально-економічні об'єкти і процеси з використанням класичних методів моделювання; моделювати економічний ризик; моделювати процеси прийняття рішень з урахуванням невизначеності; оцінювати конфліктність, багатокритеріальність та зумовлений ними ризик; керувати економічними ризиками.
Ключові слова	РИЗИК, НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ, ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК, МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ, УПРАВЛІННЯ РИЗИКОМ, МІНІМІЗАЦІЯ РИЗИКІВ, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ, ПРЕМІЯ ЗА РИЗИК, ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ.
Формат курсу	Очний
	Проведення лекцій, практичних занять та консультації для кращого розуміння тем
Теми	Тема 1. Ризик як економічна категорія. Тема 2. Методи управління економічними ризиками. Тема 3. Система кількісних оцінок економічного ризику. Тема 4. Теорія корисності та прийняття рішень в умовах ризику. Тема 5. Диверсифікація як спосіб зниження ризику. Тема 6. Прийняття багатоцільових багатокритеріальних рішень в умовах ризику. Тема 7. Фінансовий ризик-менеджмент. Тема 8. Оцінювання норми дисконту з урахуванням ризику.
Підсумковий контроль, форма	залік в кінці семестру, комбінований
Пререквізити	Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з таких дисциплін: «Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Теорія ймовірностей та математична статистика», «Економіко-математичні методи і моделі», «Дослідження операцій», достатніх для сприйняття категоріального апарату та розуміння інструментарію моделювання.
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Презентація, лекції, дискусія, індивідуальні завдання, проектно-орієнтоване навчання, колаборативне навчання.
Необхідне обладнання	Вивчення навчальної дисципліни «Управління економічними ризиками» потребує використання загально вживаних програм і операційних систем з метою подання електронних матеріалів: електронна пошта, платформи Microsoft Teams, Zoom, Telegram, Moodle. Для викладання курсу необхідно комп'ютер, мультимедійне обладнання.
Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)	Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються за таким співвідношенням: <ul style="list-style-type: none"> • поточний контроль знань на практичних заняттях (у т.ч. захист індивідуальних робіт - максимальна кількість балів 30): 70% семестрової оцінки; максимальна кількість балів 70; • контрольні заміри (1 модуль): 30% семестрової оцінки; максимальна кількість балів 30 (1×30); Підсумкова максимальна кількість балів 100.

Письмові роботи: Очікується, що студенти виконають індивідуальні роботи.

Академічна доброчесність: Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують, приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її незарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману. Несвочасне виконання поставленого індивідуального завдання призводить до зниження оцінки за це завдання.

Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися усіх строків визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом.

Література. Уся література, яку студенти не зможуть знайти самостійно, буде надана викладачем виключно в освітніх цілях без права її передачі третім особам. Студенти заохочуються до використання також й іншої літератури та джерел, яких немає серед рекомендованих.

Політика виставлення балів. Враховуються всі бали, набрані під час семестру.

Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються.

Шкала оцінювання: Університету, національна та ECTS

<i>Оцінка в балах</i>	<i>Оцінка ECTS</i>	<i>За національною шкалою</i>
90 – 100	A	<i>Зараховано</i>
81-89	B	
71-80	C	
61-70	D	
51-60	E	
0-50	FX	<i>Не зараховано з можливістю повторного складання</i>

Питання до заліку чи екзамену

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття ризику та основні його складові елементи.
2. Поняття невизначеності, види невизначеності.
3. Причини виникнення ризику і невизначеності та елементи їх класифікації.
4. Об'єкт, суб'єкт та джерело ризику. Приклади.
5. Необхідність аналізу ризику. Види аналізу ризику.
6. Якісний аналіз ризику.
7. Кількісний аналіз ризику.
8. Класифікація ризику. Типи і види ризиків.
9. Історія виникнення теорії економічного ризику.
10. Методи управління економічними ризиками.

11. Загальні підходи до аналізу кількісних оцінок ризику.
12. Оцінка ступеня ризику в абсолютному виразі.
13. Оцінка ступеня ризику у відносному виразі.
14. Ризик та нерівність Чебишева. Правило „трьох сігм”.
15. Поняття допустимого, критичного та катастрофічного ризику.
16. Оцінка ризику ліквідності.
17. Коефіцієнт чутливості β (бета).
18. Сутність концепції теорії корисності.
19. Корисність за Нейманом-Моргенштерном. Теорія сподіваної корисності. Основні аксіоми теорії корисності.
20. Поняття лотереї, сподіваного виграшу, детермінованого еквіваленту лотереї, премії за ризик. Сподівана корисність.
21. Різке ставлення суб'єктів до ризику та функція корисності.
22. Функції корисності осіб з різним ставленням до ризику. Поняття схильності, несхильності та нейтральності до ризику.
23. Функція схильності-несхильності до ризику.
24. Криві байдужості та їх використання.
25. Функція корисності з інтервальною нейтральністю до ризику.
26. Суть управління портфелем цінних паперів. Диверсифікація як спосіб зниження ризику.
27. Норма прибутку цінних паперів.
28. Оцінка ризику цінних паперів.
29. Кореляція цінних паперів та її застосування.
30. Формування портфеля цінних паперів (портфель з двох акцій).
31. Формування портфеля цінних паперів (портфель з багатьох акцій).
32. Оптимізація структури портфеля. Задача збереження капіталу.
33. Оптимізація структури портфеля. Задача одержання бажаного (фіксованого) прибутку.
34. Оптимізація структури портфеля. Включення в портфель безризикових цінних паперів. Розрахунок структури ринкового портфеля.
35. Класична модель формування портфеля (модель Шарпа).
36. Оптимізація структури портфеля. Задача Тобіна.
37. Статичні ігри в умовах ризику та невизначеності.
38. Модель прийняття рішень в умовах ризику.
39. Критерії прийняття рішень в умовах ризику в полі різних інформаційних ситуацій.
40. Класи задач прийняття багатоцільових рішень за умов невизначеності та ризику.
41. Структурна схема процесу побудови моделі багатокритеріальних задач.
42. Вибір способу нормалізації, врахування пріоритету та критерію згортки.
43. Одноцільова багатокритеріальна задача прийняття рішень в полі однієї інформаційної ситуації.
44. Одноцільова багатокритеріальна задача прийняття рішень в полі кількох інформаційних ситуацій.
45. Багатоцільова багатокритеріальна задача прийняття рішень в полі кількох інформаційних ситуацій.

	<p>46. Двоетапні задачі управління виробництвом за умов ризику.</p> <p>47. Загальні засади фінансового менеджменту з урахуванням ризику.</p> <p>48. Класифікація фінансових ризиків. Способи управління ризиками.</p> <p>49. Основні напрямки перенесення ризику: диверсифікація, страхування, хеджування, лімітування, резервування.</p> <p>50. Інструменти хеджування.</p> <p>51. Вартість та час. Техніка дисконтування з урахуванням ризику.</p> <p>52. Модель рівноваги ринку капіталів (CAPM).</p> <p>53. Вплив ризику та інфляції на величину норми дисконту.</p> <p>54. Чиста теперішня вартість та внутрішня ставка доходу з урахуванням ризику.</p> <p>55. Оцінка ринкової вартості підприємства та ризик.</p>
Опитування	<p>Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.</p>

Структура навчальної дисципліни «Управління економічними ризиками»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма					
	Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	сп
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Ризики та загальні підходи до їх вимірювання та оцінювання						
Тема 1. Ризик як економічна категорія	12	2	2			8
Тема 2. Методи управління економічними ризиками	12	2	2			8
Тема 3. Система кількісних оцінок економічного ризику	12	2	2			8
Тема 4. Теорія корисності та прийняття рішень в умовах ризику	12	2	2			8
Разом за змістовим модулем 1	48	8	8			32
Змістовий модуль 2. Методи і моделі управління економічними ризиками						
Тема 5. Диверсифікація як спосіб зниження ризику	14	2	2			10
Тема 6. Прийняття багатоцільових багатокритеріальних рішень в умовах ризику	15	2	2			11
Тема 7. Фінансовий ризик-менеджмент	14	2	2			10
Тема 8. Оцінювання норми дисконту з урахуванням ризику	14	2	2			10
Разом за змістовим модулем 2	57	8	8			41
Усього годин	105	16	16			73

Автор курсу:
к.е.н., доцент,
завідувач кафедри економічної кібернетики

Зоряна Артим-Дрогомирецька